

HİL'AT-NÂME-İ HASAN-HÜSEYİN: PEYGAMBER TORUNLARININ KATLINE DAİR BİR KEHANET ANLATISI*

*Hil'at-Nâme-i Hassan-Hussein: A Prophecy Narrative About the Killing of the
Prophet's Grandchildren*

Özkan DAŞDEMİR**

Öz

Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'in değişik zamanlarda ve değişik biçimlerde öldürülmelerinin temelinde siyasi erk mücadelesi yatmaktadır. Özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da susuz bırakılarak feci biçimde öldürülmesi, Müslümanların ortak matem konuları arasındadır. Hz. Hüseyin'in şehadeti ile ilgili üretilen Maktel literatürü ve taziye gösterileri bu matemın canlılığını ve sürekliliğini sağlamada önemli bir yere sahiptir.

Muharrem ayına mahsus matem törenleri yanında on gün boyunca okunması için onar meclis biçiminde düzenlenen Maktel-i Hüseyin konulu eserlerde Peygamber torunlarının katledilişlerine dair birtakım açıklayıcı bilgiler verilmektedir. Geleneksel tarih anlayışına bağlı kaynaklarda da görülen bu açıklamalar taziye gösterilerinin icraları arasında bile kendisine yer bulmuştur. Bu çalışmaya konu olan Hil'at-Nâme-i Hasan-Hüseyin anlatısında aynı konu müstakil olarak işlenmiştir. Söz konusu eser Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde 19 Hk 1256/1 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınan metinde yer alan Peygamber torunlarının ölümlerine dair iletiler, anlatı düzleminde ele alınmıştır. Hil'at-Nâme'deki kehanet motifi Fuzûlî'nin Hadikatü's-Sü'eda'sı ve Maktel-i Hüseyin nitelikli eserlerdeki benzer iletilerle birlikte değerlendirilmiştir.

Söz konusu anlatılarda Cebrail'in Hz. Muhammed'e bildirdiği iletiler her ne kadar tarihî gerçeklikten uzak olsa da anlatı düzleminde oldukça ilgi çekici ve anlamlıdır. İmamların gelecekteki ölümüne dair açıklayıcı bilgiler aynı zamanda dinî öğütleri güçlendirme amacına da hizmet etmektedir. Müslümanların matem motivasyonlarını diri tutma, Hz. Muhammed ve ehlibeyte bağlılıklarını sürdürme gibi işlevleri olan bu tür anlatı ve icraların bazı arkaik törenleri devam ettirdiği de söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Hz. Hüseyin, Kerbela, Cebrail, Cennet, Kehanet Motifi.

Abstract

Political power struggle underlies the killing of Prophet Muhammad's grandchildren Hassan and Hussein at different times and in different ways. Especially the desperate killing of Hussein by exposing to thirst in Karbala is among the common mourning issues of Muslims. The Maqtal (assassination) literature and shows of condolence produced about the martyrdom of Hussein have an important place in ensuring the vitality and continuity of this mourning.

In addition to the mourning ceremonies dedicated to the month of Muharram (the first month of Islamic calendar), some explanatory information about the massacre of the grandchildren of the Prophet is given in the works on Maqtal al-Hussein, which are held in the form of a ten-day assembly to be read for ten days. These statements, which can also be seen in sources that are connected to the

* Geliş Tarihi: 15.03.2021, Kabul Tarihi: 14.04.2021. DOI: 10.34189/hbv.100.012

** Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozkan-dasdemir@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4308-3710>

traditional understanding of history, have found a place for themselves even among the performances of condolences. The same subject is dealt separately in the narrative of Hil'at-Nâme-i Hassan-Hussein, which is the subject of this study. The work in question is registered in Çorum Hasan Pasha Provincial Public Library with archive number 19 Hk 1256/1. The declarations on the deaths of the grandchildren of the Prophet in the text written in the verse form of mesnevî (lit. in pairs) are discussed in the narrative level. The motif of prophecy in Hil'at-Nâme has been evaluated together with Fuzuli's Hadikatu's-Su'eda and Maqtal al-Hussein with similar messages in qualified works.

In the narratives in question, the messages informed by Gabriel to Prophet Muhammad, are quite interesting and meaningful at the narrative level, even though they are far from historical reality. Explanatory information about the future death of the Imams also serves the purpose of strengthening homilies. It can also be said that such narratives and performances, which have functions such as keeping the mourning motivations of Muslims alive and maintaining their loyalty to Muhammad and his ahl al-bayt (people of the Prophet's house), continued some archaic ceremonies.

Keywords: Prophet Muhammad, Saint Hassan-Hussein, Karbala, Gabriel, Paradise, Motif of Prophecy.

1. Giriş

Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'in öldürülme nedenleri, temelde, İslam öncesi Kureyş kabilesine bağlı kolların siyasi erk çatışmalarına kadar dayanır.¹ Hz. Muhammed'in vefatından sonra halifenin kim olacağı konusundaki ayrılıklar giderek şiddetini artırmış, gelişen olayların sonucu olarak Peygamber torunları öldürülmüştür. Bu cinayetler farklı zaman ve biçimlerde gerçekleştirilmiştir. Hayatının sonuna doğru siyasetten uzak yaşamaya başlayan Hz. Hasan'ın zehirlenerek öldürülmesi olayı Müslümanlarca acılı bir anılaş olagelmıştır. Halifenin kim olacağı konusundaki tartışmaların bir sonucu olarak gerçekleşen Hz. Hüseyin'in Kerbela'da başının gövdesinden ayrılarak öldürülmesi ise Müslümanların ortak belleğinde trajik bir vakaya dönüşmüştür. Olayın gerçekleştiği kabul edilen Muharrem ayında yoğunlaşan matemler, yazılı ve sözlü kültür ortamlarında canlı bir sürekliliğe sahiptir.

Peygamber torunlarının katledilmeleri bağlamında, özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi ile ilgili "dinî-tarihî-menkıbevi" geniş bir literatür oluşturulmuştur. Başta *Maktel* olmak üzere *Siyer* ve *İslam Tarihi* gibi geleneksel tarih anlayışına dayalı eserlerin içinde, özellikle Hz. Hüseyin'in katledileceğine dair önceden Peygamber'e birtakım bilgiler verildiği aktarılmıştır. Tarihî gerçekliğe aykırı olan bu iletiler anlatı düzleminde oldukça anlamlıdır. Peygamber torunlarının katledilişleri ile ilgili söz konusu iletilerin anlatı düzleminde "kehanet motifî" bağlamında ele alınması gerekmektedir.

2. Hil'at-nâme-i Hasan-Hüseyin

2.1. Eserin Tanıtılması

Peygamber torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'in Haricîler tarafından katledilecekleri, bu kırımların nasıl gerçekleştirileceği ile ilgili rivayetin kayıtlı olduğu bir el yazması metin Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde 19 Hk 1256/1 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. *Der Beyân-ı Hil'at-Nâme-i Hasan Hüseyin (Radiyallâhu-*

anhumâ) başlığındaki “Hil’at-nâme” ifadesi katalogda “Hilkat-nâme” biçiminde yanlış kayıtlanmıştır. 19 Hk 1256 arşiv numaralı yazmanın içinde *Risâle-i Ayşe Anânın Buhtan-ı Beyânında*² başlıklı bir metin daha vardır. Kütüphane kataloğunda bu iki metnin varak numaraları karıştırılmıştır. *Der Beyân-ı Hil’at-Nâme-i Hasan Hüseyin (Radiyallâhu-anhumâ)* başlıklı metin, bu yazmanın 7b-12b sayfaları arasında değil, 1b-7b sayfaları arasında yer almaktadır. Dijital kopyada görüldüğü üzere, her nasıl olmuşsa, yazma eserin bulunduğu mecmua, eski harfli matbu risalelerle iç içe geçmiştir. *Hil’at-Nâme*’nin yer aldığı yazma, ay filigranlı kâğıttandır ve ölçüleri 200x130-155x90 mm’dir. Sırtı siyah bez, üzeri ebru kâğıt kaplı mukavva cilttir. Çift sütunlu ve cetvellidir. 1296 tarihli Çorum müftüsü Ahmed Feyzi’ye ait vakıf mühürlüdür. Harekeli nesih ile yazılan metnin her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Mesnevi nazım biçimiyle yazılmış olan metin 178 beyitten oluşmaktadır. Metinde müellif veya müstensih kaydı bulunmamaktadır.

Söz konusu mesnevi, aruzun remel bahrinin “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Vezin noktasında yer yer hatalara düşülmüştür. Kafiye ve redifin genel anlamda başarılı biçimde kullanıldığı metinde böylelikle ahenkli ve akıcı bir anlatım sergilenmiştir. Okuyucuya bir kıssayı aktarma gayesi güdüldüğü için bazı arkaik kelime ve ekler kullanılmış olsa da metinde sade bir dil kullanılmıştır. Manzum hikâye ve kıssalarda sıkça karşılaşılan “Diñle imdi ‘âşık iseñ ‘ışk-ıla / İşbu söze dahı inan sıdk-ıla” kalıp ifadesiyle mesneviye başlanmak suretiyle okuyucunun dikkatini çekme amaçlanmıştır. Hikâye kısmına geçilmeden önce, anlatılacakların “âşık-ı sâdiklar” tarafından onaylandığını, müşriklerin ise bunlara kuşkuyla yaklaşacakları dile getirilmiştir. Mesnevi çeşitli dinî öğüt ve dualarla sonlandırılmıştır.

2.2. Anlatının Olay Örgüsü

Hikâyeye göre bir gün Hz. Muhammed mescitten eve döndüğünde torunları Hasan ve Hüseyin’i ağlarken görür. Dedelerine bir düğünden bahseder, giyecek uygun elbiseleri olmadığından düğüne gidemeyeceklerini söylerler. Başta Ebu Cehil’in oğlu olmak üzere Mekkelî zengin ailelerin çocukları ipek elbiselerle düğüne gitmeye hazırlanmıştır:

Düğün oldu işbugün bunda î-cân
Her birisi donanup geldi yârân
Ebû Cehil oğlı geymişdür harîr
Mü’min olan kişi gussadan erir
Her birisi kâfirün oğlanları
Donanup olmuş kamusu key arı
Kim bizim yokdur donımız n’idelüm

Ol düğine ya nicesi gidelüm

Böyle deyüp ağladılar zâr u zâr

Çün işitdi anı ol tâc-ı kibâr (2a / 15-19)

Mekke'nin sosyal yapısı içinde şehrin ileri gelenlerinden olan Ebu Cehil ve bazı varlıklı kimselerle Hz. Muhammed arasında oldukça büyük bir kazanç farkı olduğu görülmektedir. Torunlarının bu durumuna çok üzülen Hz. Muhammed el açıp Allah'tan torunları için elbise diler:

Bu iki ma'sûmlara vergil libâs

Tâ ki bunlara gülüşmeye bu nâs (2b / 24)

Peygamber'in duası üzerine Cebrail bohça içinde iki elbiseyle çıkagelir. Biri sarı, biri kızıl olan bu elbiseler o kadar görkemlidir ki bu güzellikte elbiseleri daha önce ne insan ne de cin toplulukları görebilmiştir:

Böyle derken geldi Cebrâ'îl-emîn

Hak selâmın degürdi ol dem hemîn

Bir boğ içinde getürdi iki don

Biri sarı biri kızıl hoş-hoşun

Çünkü geydi anları şâh-zâdeler

Bu cihân bağında server-zâdeler

Öyle dondur bu dona olmaz kıyâs

Görmedi anuñ gibi cinn-ile nâs

Bakamaz gözler kamaşur rengine

'Akl erişmez bu hayâlûñ dengine (2b / 25-29)

Bu bölüm Hz. Muhammed'in torunlarına sevgisine dair menkıbevi bir nitelik taşımaktadır. Anlatının kehanet motifi bağlamında değerlendirilebilecek kısmı bu bölümden sonra başlar.

Rivayet Şeyh Şibli³ 'ye aittir:

Şeyh-i Şibli nakleder ey cân-ı dil

Bunların hakkında buyurdi delîl (3b / 61)

Daha sonra Hasan ve Hüseyin'in doğumlarından bahis açılır. Hüseyin'in doğumu kutsal ögeler etrafında takdim edilir. Hüseyin mübarek cuma gecesi doğmuştur. Huriler onu görmeye gelir, kendisine saçları saçarlar. Hüseyin'in adı göklerde verilmiştir:

Dedi dünyâya çü geldiler olar
Geldiler görmege birkaç hûriler
Fâtıma'ya yoldaş oldu her biri
Saçılar saçdı Hüseyin'e her biri
Cum'a gecesinde doğdı ol nigâr
'Arşda verildi adı bil âşikâr
Derler idi her melek birbirine
N'ola Hakk'ıñ burada takdîrine
Her birisi nâliş etdi hazrete
Tâ ziyâret etmege ol 'izzete
Añladı kim nice imiş ol şebâb
Fazlına yokdur nihâyet bî-hisâb (3b / 62-67)

Metnin devamında Müslümanların ehl-i beyt sevgisini, özellikle Kerbela'da susuz bırakılarak feci bir biçimde katledilen mağdur Hüseyin'e bağlılıklarını ifade eden beyitler dikkat çekicidir:

Pes ne deñlü ögse anı bir kişi
Şer ise hayra döne anuñ işi
Gel berü medheye dâ'im anları
Ol Resûl'üñ sevgülü oğlanları
Sev oları tâ bulasın kurb-ı şâh
Vây aña kim olmaya bunda âgâh (4a / 68-70)
Cân u dilden kuluyuz biz anlaruñ
Kim muhibbüyüz dahı ol cânlaruñ (4a / 74)

İşte bu denli sevgili olan Hasan ve Hüseyin'i dizleri üstüne alan Hz. Muhammed, torunlarını öper, koklar. O anda Cebrail ağlayarak çıkagelir. Gönlünde Allah'ın sevgisinden başka sevgi beslediği için torunları Hasan ve Hüseyin'in öldürüleceğini Peygamber'e bildirir. Bu bölümde *Eski Ahit* retoriğine benzer bir söylem oluşturulmak suretiyle bir tanrı tasavvuru canlandırılmıştır. İnsani bir duygu olan kıskançlığın tanrısal versiyonu anıştırılmıştır. Peygamber, torunlarını ağızından ve ensesinden öptüğü için Hasan zehirlenerek Hüseyin ise boğazlanarak öldürülecektir:

Çünkü öpdi anları şâh-ı cihân
Zehr-ile kılâm helâk birin î-cân
Ol birisi eñsesinden bî-gümân
Key boğazlaya Havâric bî-îmân
Kerbelâ'da susuz öldürem anı
Çün Habîbimden cüdâ kıldı beni (4b / 94-96)

Zira Yakup, oğlu Yusuf'a olan abartılı sevgisinden dolayı cezalandırılmış; bu nedenle onun gören gözleri kapatılmıştır. Şuayb ise Allah'tan başkasını görmemek için kör olmuştur:

İki gözsüz eyledüm Ya'kûb'u ben
Ağlamakdan kalmadı cân-ıla ten
Kim Şu'ayb olmuşdı a'mâ bî-gümân
Bakmayayım deyü gayrıya hemân
Gayrıya kılan nazar ey muhterem
Hazretümden bulmaya lutf u kerem (5a / 101-103)

Hz. Muhammed'in torunlarının başına gelecekleri duyan gökteki melekler hep birden ağlaşırlar. Peygamber bu hazin olayların ne zaman gerçekleşeceğini Cebrail'e sorar. Cebrail, içi kum dolu bir şişe verir; şişedeki kum kan olduğunda Hüseyin'in şehit edileceğini söyler. Bu olayın Haricîler tarafından Muharrem ayında gerçekleştirileceğini Peygamber'e bildirir:

Dedi yâ kardaşım Cebrâ'il-emîn
Kim ne vaktin olusar bunlar hazîn
Bir şişe verdi Resûl'e ol zamân
İçi dolu kum idi bil ey cân
Kim ne vaktin kan ola bu kum î-yâr
Kim şehîd ola Hüseyin-i nâm u dâr
Kim Muharrem ayı içre bî-gümân
Kim şehîd ede Havâric bî-îmân (5b / 109-112)

Peygamber bunu duyunca çok üzülür. Çocukları dizinden indirir. O sırada kızı Fatma yanına gelir. Neden üzgün olduğunu sorar. Hz. Muhammed olanları kızı Fatma'ya anlatır. Cebrail'in getirdiği sarı elbisenin zehir, kızıl elbisenin ise kan anlamında olduğunu kızına söyler:

Deyüverdi ne der-ise Cebrâ'îl
Dedi kızım sen bunu hem şöyle bil
Ol sarı don ağı imiş bî-gümân
Kim Havâric zulmü kıla ol zamân
Ol kızıl don kim şehîdler kanıdur
Râzı ol bu takdîr-i Rabbânidür (5b / 119-121)

Bir anne olarak Fatma bunları duyunca kendinden geçer. Babasına sorular sorar. Peygamber onların yasını tutacak müminlerin geleceğini söyler. Bu bölümde matem psikolojik motivasyonu ile ilgili Hz. Muhammed'in ağzından ifadelere yer verilir:

Fâtıma der ey benim cânım baba
Gönlümüñ tahtında sultânım baba
Mâtemini kim tutısar bunlaruñ
Şöyle garîb mi ola oğlanlaruñ
Dedi Resûl yâ kuzıcağum inan
Nice mü'minler geliser bir zamân
Kim Muharrem ayı çıkınca tamâm
Mâtem edüp ağlaşalar ve's-selâm
Tâ kıyâmet edeler feryâd u zâr
Er ü 'avrat ağlaşalar ey nigâr
Nice münkirler olısar hem dahı
Ağlayana güliser anlar dahı
Zî-sa'âdet bu iki ma'sümlara
Tâ kıyâmet ağlaşalar anlara (6a / 130-136)

Fatma bu sözleri duyunca ağlamaya başlar. Odasına gidip alnını secdeye koyar. Dua ve niyazda bulunur. Bu bölümde matem motivasyonu güçlü psikolojik koşullandırmalarla desteklenir. Fatma el açıp Hasan ve Hüseyin'i sevenlere, onların şehadetine ağlayanlara sorgu-sual etmemesini Allah'tan diler. Hasan ve Hüseyin'in karşısında olanlara Hz. Ali'yi musallat etmesi için yalvarır:

Secdeye koyup başını ağladı
Hak te'âlâya münâcât eyledi

Dedi yâ Rab dilerem senden î-şâh
 Kim şu mü'minler kıla<lar> derd ile âh
 Yâ İlâhî etme anlara su'âl
 Ulusına kiçisine sun zülâl (6b / 145-147)
 Dahı ehl-i cür'et olanı î-şâh
 Arslanuñ 'Alî'ye vergil yâ İlâh (6b-151)

2.3. Kehanet motifi bağlamında Peygamber torunlarının katline dair iletilerin incelenmesi

Peygamber torunlarının, özellikle Hz. Hüseyin'in katline dair çeşitli kehanetler İslam tarihi, *Maktel-i Hüseyin* literatürü ve taziye repertuarı içinde sıklıkla görülebilmektedir. Zehebî, Ahmed b. Hanbel, İbn Esîr ve Dineveri'nin râvi nakilleri İslam tarihi⁴ nitelikli eserlerdeki örnekler arasındadır (Köksal, 2008: 34-35).

Hemen belirtmek gerekir ki Hz. Hasan'ın zehirlenerek öldürülmesi, gelenekte asla Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi kadar ilgi çekici bulunmamıştır. Hatta Hz. Hasan'ın öldürülmesi olayı Hz. Hüseyin ile ilgili üretilen literatürün bir epizodu ve Muharrem taziyelerinin bir ritüeli düzeyinde süregelmiştir.

Hz. Hüseyin ve yakınlarının Emevi ordusu tarafından çölde on gün susuz bırakılarak katledilmesi Müslümanlar üzerinde derin etki bırakmıştır. Zamanla oluşan yas atmosferinin etkisi mersiyelere yansımış, ardından halk arasında yeni inançların ve efsanelerin doğmasıyla bu konuda pek çok eser kaleme alınmıştır. Önceleri tarih kitapları vb. kaynaklarda bir bölüm hâlinde yer alan bu trajik olay daha sonra *Maktel-i Hüseyin* adı verilen müstakil kitaplarda işlenmiştir.⁵

Türk edebiyatındaki en önemli *Makteller*den biri Fuzûlî'nin *Hadikatü's-Sü'eda*'sıdır. Fuzûlî, mukaddimede, eserini yazarken *Ravzatü's-Şühedâ*'ya tabi olduğunu ancak bununla birlikte başka eserlerden de yararlandığını ifade etmiştir. *Hadikatü's-Sü'eda* yazıldığı tarihten bu yana Türk edebiyatında en fazla ilgi gören ve okunan eserlerden biri olmuştur. Gerek Şii gerekse Sünni muhitlerde yüzyıllarca okunmuş, dinlenmiş; hatta ezberlenmiştir (Güngör [haz.], 1987: XLVII).

Fuzûlî, *Hadikatü's-Sü'eda*'da İmam Hasan ve Hüseyin'in şehit edileceklerine dair Cebrail'in Peygamber'e bildirdiği birtakım haberleri iletmıştır. Cebrail ile Hz. Muhammed arasında geçen bir söyleşi dikkate değerdir. Peygamber'e Miraç gecesi cennette gösterilen iki köşkün niteliğini Rıdvan meleği utanıp dile getiremez. Peygamber'in merakını Cebrail giderir. Kendisine gösterilen zümrüt (yeşil) renkli köşkün (kasr-ı zümürüd-gün) İmam Hasan'a, gül (kızıl) renkli köşkün (kasr-ı gül-reng, la'l) İmam Hüseyin'e ait olduğunu söyler. Zira Hasan'ın ölümü zehirle olacak ve "reng-i zümürüd-fâmla" dergâha ulaşacaktır. Hüseyin ise kana bulanacak ve

“tîg-i âb-dârla gark-ı hûn olup bihişte teveccüh” olacaktır (Güngör [haz.], 1987: 233). Bu çeşitlemede Peygamber torunlarının gelecekte öldürüleceklerine dair kehanet, cennetteki köşk imgeleri üzerinden işlenmiştir. “Yeşil köşk” zehirlenerek öldürülmeyi, “kızıl” ya da “kırmızı köşk” ise kanlı bir şekilde öldürülmeyi açıkça simgelemektedir.

Fuzûlî yedinci mecliste torunların dünyaya gelip ad almaları ile ilgili epizodu tamamladıktan sonra onların öldürüleceğine dair kehanet çeşitlemelerini sunmaya devam eder:

Hüseyin’in çocukluk çağında gözünden dökülen yaşlar için üzülen Peygamber’e Miraç gecesi bildirdiği kehaneti hatırlatan Cebrail şöyle der: “Yâ Resûlallâh, sen Hüseyin’ün bir katre-i âb-ı dîdesi tökilmekten mükedder olursan, Kerbelâ’da a’zâsından yüz çeşme açılıp birbirinden seyl-i hûn akduğun görseñ hâlûñ n’olur?” (Güngör [haz.], 1987: 233)

İkinci rivayette bir bayram günü Kureyş büyüklerinin çocuklarının yeni elbiseler giymesine imrenen Hasan ve Hüseyin’in, dedeleri Hz. Muhammed’den elbise istedikleri nakledilir. Peygamber, Hak dergâhına yönelir, Cebrail o anda cennetten iki elbise getirir. Elbiseler renksiz olduğu için torunlar itiraz eder. Renkli elbise istediklerini söylerler. Cebrail su ister, çocukların hangi renk elbise istediklerini sorar, suyu elbiselerin üzerine döker. Hasan, elbisenin zümrüt renkli (hil’at-i zümürüd-fâm); Hüseyin ise kızıl renkli (câme-i lâlegûn) olmasını ister. İstedikleri olur, çocuklar mutlulukla elbiselerini giyer. Cebrail o anda ağlar. Hz. Muhammed neden ağladığını sorar. Cebrail cevap verir: Miraç gecesi cennette (şeb-i Mi’râc bihiştd) kendisine gösterilen yeşil ve kızıl renkli köşkları hatırlatıp yeşil ve kızıl elbiselerin de aynı anlamda olduğunu söyler. Zira İmam Hasan zehir içip (hîn-i vefât reng-i mübârek-i zümürüd-fâm olup) İmam Hüseyin ise mübarek yüzü kanla dolup (ruhsâre-i şerifin hûn-âbe-i ciger lâlegûn kılup) ölecektir (Güngör [haz.], 1987: 242).

Bu kehanet çeşitlemesi⁶ *Hil’at-Nâme-i Hasan Hüseyin* mesnevisinin ana konusudur. Önceki rivayette yeşil ve kızıl köşk sembolleriyle işlenen İmamların ölüm biçimlerine dair kehanet iletileri bu kez, *Hil’at-Nâme*’de de olduğu gibi, elbise motifleriyle sunulmuştur. Elbiseler üzerinden bildirilen kehanet, yeşil ve kızıl renkler üzerinden de simgelenmiştir. *Hil’at-Nâme*’ye göre bir düğün günü zengin çocuklarının süslü elbiselerine imrenen Peygamber torunlarının durumları bu rivayette bayram günü süslenen çocuklara imrenme biçiminde sunulmuştur.

Hadikatü’s-Sü’eda’da elbiselerin cennetten renksiz gelmesi, Hasan ve Hüseyin’in elbiselerin rengini seçmesi, Cebrail’in su dökererek elbiselere renklerini vermesi motifleri *Hil’at-Nâme*’de yoktur. Söz konusu metinde her fırsatta mağdur İmamları sevmenin erdem ve kazançları vurgulanmıştır. *Hadikatü’s-Sü’eda*’da dikkat çeken husus ise İmamların elbiselerine seçtikleri renklerle aslında akıbetlerini kendileri seçmiş olmalarıdır. En azından mutlak yazgının gerçekleştirilme biçimini, bilmeden de olsa, kendileri belirlemiştir. Fuzuli Bayat’a göre bu rivayet çeşitlemelerinde “yeşil

muradın hasıl olması, Allah'a kavuşma, kadere razı olmayı sembolize eder. Kırmızı ise kanı, itirazı, isyanı, yani "celâli" tecelli, Allah uğrunda şehadeti temsil eder. Ona göre de bu iki insan Allah yolunda şehit olmuşlardır" (2021: 72).

Kitâb-ı Hüseyinî'l-Şehîd-i Kerbelâ' da⁷ da işlenmiş olan bu çeşitleme, *Hadikatü's-Sü'eda* ve *Hil'at-Nâme*'de olmayan bazı motifleri barındırması nedeniyle kayda değerdir. Buna göre Hazreti Muhammed bir bayram günü bayram namazını kılıp mutlulukla Fatma'nın evine gider. Hazreti Fatma'yı ağlarken görür. Neden ağladığını sorar. O da Hasan ve Hüseyin'in elbiseleri eski olduğu için ağladığını söyler. Nitekim Medineli çocukların hepsi yeni elbiseler giymiştir. Hazreti Hüseyin o sırada yedi yaşındadır. Hz. Muhammed bir süre uyur. Uyandıktan sonra kızı Fatma'ya gösterdiği eve girip bulduklarını çıkarmasını buyurur. Fatma eve girer, evin içinde üstü örtülü iki tabak ve iki süslü kaftan bulur. Bunları cennetten Cebrail getirmiştir. Peygamber iki kaftandan birini Hasan'a, diğerini Hüseyin'e verir. Çocuklar kaftanlarının boyalı olmasını isterler. Peygamber bir çanak içinde su ister. Kaftanları suya sokar; Hasan'a sorar, sarı olmasını ister; Hüseyin'e sorar, o da kırmızı olmasını ister; kaftanları sudan çıkarır. Her ikisi de Hz. Hasan ve Hüseyin'in istedikleri renklerde olur. Torunlar kaftanları giyerler. Peygamber de böylece ferahlar. Cebrail ağlamaya başlar. Peygamber neden ağladığını sorar. Cebrail cevap verir. Hasan'ın giydiği sarı elbise (sevb-i asfer) onun zehirle şehadetine işarettir. Hüseyin'in giydiği kırmızı elbise (sevb-i ahmer) ise onun kanı akıtılarak şehadetine işarettir. Daha sonra Cebrail, Kerbelâ'dan getirdiği birazcık toprağı Hz. Muhammed'e verir. Bu verdiği toprak, kan olduğu zaman Hüseyin'in katledileceğini söyler. Verdiği toprağı saklamasını ister. Peygamber bu toprağı bir şişenin içine koyup saklar. Vefat edeceği zaman şişeyi hanımı Ümmü Seleme'ye teslim eder (5b-6a). Bu çeşitlemeye göre olay Mekke'de değil, Medine'de gerçekleşmiştir. Bu küçük fark esasında önemli bir ayrıntıdır. Zira *Hil'at-Nâme*'de Ebu Cehil oğlanları ve diğer müşriklerin çocuklarının süslü elbiseler giydikleri, Peygamber torunlarının ise giyecek elbiseleri olmadığından üzgün oldukları bildirilmiştir. İslam öncesi Kureyş kabilelerinin kolları arasındaki siyasi gerginlik ve rekabet, her ne kadar İslam sonrasında dinî bir alana yayılmış olsa da Peygamber'in vefatından sonra artarak devam eden halifelik kavgaları Mekke'deki siyasi erk mücadelesinin güncellenmiş bir biçimi gibidir. Çocuk Hasan ve Hüseyin'in mağduriyeti, Mekke'deki çocukların gösterişleri nedeniyledir. Oysa *Kitâb-ı Hüseyinî'l-Şehîd-i Kerbelâ'*ye göre olay hicretten sonra Medine'de gerçekleşmiştir. Ayrıca bu çeşitlemede süslü elbiselere imrenerek üzülen Hasan ve Hüseyin değildir. Anneleri Fatma, çocuklarının elbisesi olmadığından hüznüldür. Peygamber uyandıktan sonra Fatma'yı elbiseleri bulması için yönlendirir. Elbiseleri suya sokarak renklendiren Cebrail değil, Hz. Muhammed'dir.

Yeşil ve kızıl elbise imgeleri üzerinden kehanet iletisinin görece uzak bir çeşitlemesi *Muhammediye*'de kayıtlıdır.

“Rivayete göre bir gün Hz. Muhammed, Hz. Hasan ve Hüseyin’i iki dizine alır Hüseyin’i boynundan, Hasan’ı dudağından öper. Her ikisini şefkatle bağrına basar. O esnada elinde siyah, sarı ve kırmızı üç şalla Cebrail çıkagelir. Siyah şalı Hz. Hüseyin’in, sarı şalı Hz. Hasan’ın giymesini söyler. Siyah renkli şalı kuşanan Hz. Hüseyin’in şehadetiyle ümmeti yasa boğduğundan, sarı şalı kuşanan Hz. Hasan’ın ise zehirlenerek zehrin tesiriyle gündün güne eriyip nasıl sararıp solduğundan bahseder. Kızıl şalın ise ilahi aşk uğruna bu şekilde nice başların feda kılındığından dem vurur” (Özköse, 2014: 66).

Bu rivayette *Hadikatü’s-Sü’eda* ve *Hil’at-Nâme*’deki yeşil ve kızıl elbiselerin yerini üç renk şal almıştır. *Muhammediye*’de Peygamber’in torunlarını boynundan ve dudağından öpmesi nedeniyle gelecekte torunların bu organlarından öldürülecekleri ile ilgili ileti yinelenmiştir. Farklılık Hüseyin’e siyah, Hasan’a sarı şal verilmesidir. Cebrail’in verdiği şallar matem ve zehire işaretir.

Mürîdî’nin *Pend-i Ricâl* mesnevisindeki rivayete göre Hz. Muhammed bir gün torunlarını dizine oturtur, onlara *Kur’an* okuttuktan sonra Hasan’ı ağzından Hüseyin’i de boynundan öper ve sırtını sıvazlar. Bunun üzerine Cebrail; kara, kızıl ve sarı renkte üç gömlekle birlikte gelir. Hz. Muhammed, Hasan’ı ağzından öpmüştür; bu yüzden Hasan zehirlenecektir. Ona sarı gömleği giydirmesini söyler. Hüseyin’in boynunu öpüp sırtını sıvazlamıştır. Kerbela’da susuz bırakılacak olan Hüseyin’in başı bedeninden ayrılacaktır. Ona kızıl gömleği giydirmesini söyler. Peygamber’e kara gömleği kendisinin giymesini söyler; zira torunlarının matemini tutacaktır (Esir, 2010: 99). Bu çeşitlemede dikkat çeken Cebrail’in şal yerine gömlek getirmesi, Hüseyin’e kızıl (kan), Hasan’a sarı (zehir) gömlek vererek kehaneti bildirmesi ve Hz. Muhammed’e kara gömleği yas nişanı olarak vermesidir.

Hadikatü’s-Sü’eda’daki üçüncü rivayet, Cebrail’in Dahiyye⁸ adlı sahabenin suretinde gelerek kehanet bildirmesini konu alır. Buna göre Dahiyye ticaretten dönünce Hz. Muhammed’in huzuruna hediyesiz gelmemektedir. Cebrail’in Dahiyye suretinde geldiğinde Peygamber’in yanında bulunanlar onu gerçek Dahiyye sanarak alışıktıkları üzere ondan hediye beklerler. Peygamber bu durumu Cebrail’e söylediğinde o da cennetten bir salkım üzüm (hüşe-i engür) ve bir nar (enâr) getirir. Bu sırada bir dilenci sesiyle meyvelerden nasip istenir. Cebrail o sesin İblis’e ait olduğunu söyler. Böyle dedikten sonra İblis ortadan kaybolur. Şehzadeler⁹ meyveleri yemeye başlar. Onlar meyve yerken Cebrail ağlar ve şehzadelerin birinin zehir, birinin kılıçla (tiğ-i kahr) şehit edileceğini Peygamber’e bildirir (Güngör [haz.], 1987: 243-244). Cebrail’in cennetten İmamlara meyve getirmesi motifi *Maktel* geleneğinde oldukça yaygındır. *Hadikatü’s-Sü’eda*’da başka bir yerde Cebrail’in cennetten bir nar (enâr), bir elma (sîb) ve bir ayva¹⁰ (bih) getirip İmamlara verdiği nakledilir.¹¹ Hasan ve Hüseyin meyveleri alır, eve götürür. Dedelerinin buyurduğu gibi yapar, meyveleri ana-babalariyla birlikte yer, her yediklerinde de meyvelerden birer parça bırakırlar. Bu şekilde meyvelerden hiç eksilme olmaz. Fatma öldüğünde nar, Ali öldüğünde ise ayva

kaybolur. Elma, Kerbela’da Hz. Hüseyin’in susuzluğunu giderir. İmam Hüseyin şehit olunca o da ortadan kaybolur. İmam Zeynelabidin’in bildirdiğine göre Hz. Hüseyin’in türbesini içtenlikle ziyaret edenler o elmanın kokusunu alırlar (Güngör [haz.], 1987: 249). Başka çeşitlemeleri¹² de olan bu rivayet oldukça ilgi çekicidir. *Hil’at-Nâme* ve çeşitlemelerindeki elbise motifi bu rivayet çeşitlemelerinde yerini başta elma olmak üzere çeşitli meyvelere bırakmıştır.¹³

Hadikatü’s-Sü’eda’daki başka bir rivayet çeşitlemesinde torunu Hüseyin’i seven Hz. Muhammed’e Cebrail kaçınılmaz sonu bildirmektedir. Cebrail, İmam Hüseyin’in boynundaki nişana bakıp üzülürken Peygamber nedenini sorar. O da Kerbela’da Hüseyin’in boynunun o ip izinin¹⁴ olduğu yerden kesileceğini Peygamber’e bildirir (Güngör [haz.], 1987: 244). *Hil’at-Nâme*’de bu kehanetin sunumu daha ayrıntılıdır. Hz. Muhammed sevgili torunları Hasan ve Hüseyin’i dizleri üstüne alır, onları öpüp koklar. O anda Cebrail ağlayarak çıkagelir. Gönlünde Allah’ın sevgisinden başka sevgi beslediği için Hasan ve Hüseyin’in öldürüleceğini bildirir. Peygamber, torunlarını ağzından ve ensesinden öptüğü için Hasan zehirlenerek Hüseyin ise boğazlanarak öldürülecektir. Bu anlatıda takdim edilen tanrısal davranışlar, daha önce de ifade edildiği gibi, Eski Ahit söylemini anımsatmaktadır. Bütünüyle insani bir duygunun dışavurumu olan “kıskançlık nedeniyle cezalandırma” tanrısal bir davranış olarak sunulmuştur. Erken dönem İslam tarihi kaynaklarında siyasi erk mücadelesi nedeniyle öldürüldüğü bildirilen Hz. Hasan ve Hüseyin’in ölümleri, anlatı düzleminde dip gerekçelere bağlanmak istenmiştir. Bu iletinin bir çeşitlemesi *Kitâb-ı Hüseyni’l-Şehid-i Kerbelâ*’da da kayıtlıdır. Bu kehanet çeşitlemesinin ilgi çekici yanı Hüseyin’in süt annesi Ümmü Fadl’ın¹⁵ hikâyeye dahil edilmesidir. Hüseyin’e dört ay sütannelik yapan Ümmü Fadl, bir gün Hazreti Muhammed, torunu Hüseyin’i öpüp koklarken çocuğu gazapla önünden alır. Bir anda Hüseyin ağlamaya başlar. Peygamber çok üzülür. Hüseyin’i süt annesinden alır. Ümmü Fadl yaptığına pişman olur, özür diler; çocuğu tekrar geri alır. Cebrail gelir. Hüseyin’in bir anlık ağlamasına dayanamadığını, Kerbela’daki katline nasıl tahammül edeceğini sorduğunda Peygamber ağlamaya başlar (4a-4b).

Katliamların kimler tarafından, ne zaman gerçekleştirileceği de iletlerin konuları arasındadır. *Hadikatü’s-Sü’eda*’ya göre Peygamber, İmam Hüseyin’in boynunu kimin keseceğini sorduğunda Cebrail, “Ümmet-i bî-vefâlaruñdan zuhûra gele!” diye cevap verir (Güngör [haz.], 1987: 244-245). *Hil’at-Nâme*’de ise Cebrail, içi kum dolu şişedeki kum kan olduğunda Hüseyin’in şehit edileceğini söyler. Bu olayın Hariciler tarafından Muharrem ayında gerçekleştirileceğini Peygamber’e bildirir.¹⁶ Aynı konu *Maktel* geleneğinde değişik motiflerle zenginleştirilerek sunulmuştur. Maktellerin birinci meclisinde kaydedildiğine göre Cebrail gökten inerek Peygamber’e bir avuç toprak getirir. Bu getirdiği cennet toprağıdır. Toprak beyazdır ancak kan rengine dönüştüğünde İmam Hüseyin’in yazgısı belli olacaktır. Peygamber bu şişeyi eşi Hatice’ye verir. Torunu şişeyi istediğinde ona vermesini söyler. Hüseyin şişeyi istediğinde toprak kan rengine dönmüştür. İmam Hüseyin böylece

vaktin geldiğini anlar (And, 2007: 194-195). *Kitâb-ı Hüseyini'l-Şehîd-i Kerbelâ'* da diğer çeşitlemelerde olmayan motifler ilgi çekicidir. Cebrail iletiyi getirdiğinde Peygamber, torunu Hüseyin'i kimin katledeceğini sorar. O da; “ümmetinden biri”, diye yanıtlar. Yerini sorar. Kerbela olduğunu öğrenir. Peygamber bu kez sırasıyla kendisi, Hz. Ali, Hasan ve Fatma'nın Kerbela'da bu olaya tanık olup olmayacağını sorar. Cebrail kendisi dahil hiçbirinin olmayacağını söyler. Peygamber, torunu için kimlerin yas tutacağını sorduğunda Cebrail, insanlar ve hayvanların bu dayanılmaz acıya nasıl matem tutacaklarını bildirir. Öyle ki Kerbela'da olaya tanık olan hayvanlar otlamayacak, keçicikler evlatlarına su vermeyecek, kuşlarınsa yüreği yanacaktır. Muhammed ümmeti her yıl Hüseyin'in matemini tutacaktır (3b-4a).

İmam Hüseyin'in şehadetinin kimin elinden olacağına dair en açık ileti mensur bir *Maktel-i Hüseyin* ile bazı manzum çeşitlemelerinde kayıtlıdır (Daşdemir, 2015a). Bu anlatılarda Muaviye'nin doğacak oğlunun Peygamber evladının ölümüne neden olacağı Hz. Muhammed'e bildirilmiştir. Peygamber bu iletiyi Muaviye'ye bildirmiş, o da bu yüzden bir süre evlilikten uzak durmuştur:

“Meger Ebû Süfyân'ın bir oğlu var idi, adına Mu'âviye derler idi. Ebû Süfyân, oğlu Mu'âviye'ye cümle mâlını ve davarını oğluna verdi; zîrâ Ebû Süfyân gâyet mâl-dâr idi. Mâlından ve davarından gayrı, yedi yüz devesi var idi. Gerü kalan mâlî dahî aña göre idi. Cümlesinden ferâgat edüp oğluna verüp Resûl hazretiniñ, 'aleyhisselâm, sohbetin ihtiyâr edüp oturur idi. Resûl hazreti 'aleyhisselâm dahî Ebû Süfyân bu işi etdüğine gâyet şâd olmuş idi. Bir gün Resûl hazreti 'aleyhisselâm baş kaldurup Mu'âviye'nün yüzine bakup eyitdi: “Yâ Mu'âviye! Neçün evlenmezsin? Gerek kim, evlenüp benim sünnetim yerine getüresin, Tañrı emrine mu'tî' olasın; zîrâ müsülmânlığa ruhbâniyyet revâ degildir.” dedi. Mu'âviye eyitdi: “Yâ Resûlallâh! Mübârek cemâlün hakkı-çün ben arzumu 'avratdan ve oğlandan ve kızdan fâriğ olmuşam.” Resûl 'aleyhisselâm eyitdi: “Yâ Mu'âviye! Tañrı emrin ve benim sünnetim yerine getir, var evlen!” dedi. Mu'âviye'nün gönünde var idi ki, hiç evlenmeye; anuñ-çün ki, bir gün Resûl hazreti 'aleyhisselâm aña demiş idi kim: “Yâ Mu'âviye! Senün belüñden bir oğlan gele, fesâd ehli ola ve hem benüm evlâdumuñ ölümüne andan bir sebep ola.” demiş idi. Ol söz Mu'âviye'nün gönünde kalmış-ıdı kim, “Ben evlenmeyeyin, ben evlenmeyecek göreyin nice zürriyet gelür.” deyüp sükût 'âlemine varmış-ıdı” (Daşdemir, 2015a: 42)

Anlatının kehanet motifiyle ilişkilendirilecek yapısı, Hz. Muhammed'in Muaviye'ye gelecekte haber verdiği bölümdür. Buna göre, bir gün Hz. Muhammed, Muaviye'ye neden evlenmediğini sorar. Allah'ın emri ve Peygamber'in sünnetine uyarak evlenmesini ondan ister. Muaviye ise evlilikten vazgeçmiş olduğunu söyler. Çünkü daha önce Hz. Muhammed, Muaviye'ye ileride dünyaya gelecek olan oğlunun fesat ehli biri olacağını ve Peygamber evladının ölümüne neden olacağını söylemiştir. Bu çeşitlemede Muaviye'nin kehanetten kaçışı ilgi çekicidir. *Kitâb-ı Hüseyini'l-Şehîd-i Kerbelâ'*daki bir rivayete göre de Muaviye kehaneti ayrıntılarıyla bilmiş olup oğlu

Yezid'i Hz. Hüseyin'e muhalif olmaması konusunda uyarmıştır (6a). Bu anlatılarda Muaviye'nin, oğlu Yezid'in günahına ortak olmadığı ile ilgili Sünni duyarlılığı dikkate değerdir.

Hadis kaynaklarında böyle bir bilgi olmadığı gibi, daha önce de ifade edildiği üzere, söz konusu kehanet iletileri anlatı düzleminde kurgulanmıştır. Bu kehanet iletileri çeşitlenmesinde kehanetin Hz. Muhammed'e nasıl ve kim tarafından bildirildiği açık değildir.

Kehanetler yalnızca Peygamber'e iletilmemiştir. Bazı dinî rivayetlere göre Hasan ve Hüseyin'in kaderi, dedelerinden başka

"Hz. Ali'ye, Hz. Fatma'ya malum idi. Nitekim Cebrail, Hüseyin doğduğunda Peygamber'i tebrik ve başsağlığı için ziyaret eder. Peygamber buna bir anlam veremez. Cebrail, bu mazlumu senden sonra Kerbela çölünde şehit edecekler, der. Bu bilgi Hz. Fatma ile Hz. Ali'ye de tebliğ edilmiş ve Hz. Ali de bir defasında, hayatımda üç şey kadar bana tesir eden, beni üzen şey olmamıştır, buyurmuştur. Bu üç şeyi; Peygamber'in vefatı, her şeyim olan Fatma'nın vefatı, evlatlarımların şehit edileceği haberi şeklinde bildirmiştir" (Bayat, 2021: 72).

Hz. Fatma ile ilgili taziyelerde Cebrail'in Fatma'ya Aşure gününde olanları anlattığı, katliamın yapıldığı yerdeki çukurda İmam Hüseyin'in cesedini Fatma'nın gördüğü kayıtlıdır (And, 2007: 165).

İmam Hüseyin çevresinde öbeklenen taziye repertuarı içinde Peygamber üzerine sergilenen bir taziyede Cebrail'in Hz. Muhammed'e iletili kehanet anlatısı canlandırılır. Bu iletili *Hil'at-Nâme* ve diğer çeşitlenmelerle içerik olarak benzerdir. Burada dikkat çekici olan metinsel bağlamın sunmadığı zengin motif çeşitliliğidir. Cebrail, Hz. Muhammed'e Tanrı'nın iletilisini getirip İmamların öldürülme biçimlerini anlatır. İletide Kerbela olayları da anılır. Bu konuda Hz. Ali'den izin alınması istenir. Hz. Ali gelir, Peygamber'e neden üzgün olduğunu sorar. Peygamber, Tanrı'nın kurban istediğini söyler. Hz. Muhammed izin vermiştir, Hz. Ali de verir. Cebrail onun izninin yetmeyeceğini söyler. Fatma'nın izni de gereklidir. Fatma gelir, Peygamber'e neden üzgün olduğunu sorar. Peygamber de anlatır. Onların¹⁷ ölümü kıyamette Şiiilerin kurtulması için gereklidir. Fatma da razı olur (And, 2007: 135). *Kitâb-ı Hüseyini'l-Şehîd-i Kerbelâ*'ya göre Hüseyin'in katledileceğini öğrenen Hz. Muhammed ağlamaya başlar. Cebrail, eğer isterse Allah'ın bu kazayı geri çevireceğini iletir. Ancak şefaah makamının daha üstün olduğunu da bildirir. Peygamber, şefaah makamını seçer, ümmeti için Hüseyin'i feda eder (4b). İmam Hüseyin ile ilgili taziyelerde Hüseyin'in kendisinin de şehadeti kabul ettiği işlenmiştir (And, 2007: 166).

İmam Hüseyin, tıpkı *Şehnâme* kahramanlarından Siyavuş gibi, öleceğini bilmektedir. Siyavuş'un ölümünü anmak için düzenlenen törenler ile İmam Hüseyin taziyeleri arasında koşutluk kuran And, Siyavuş'un ölümünün kozmik düzensizlik oluşturduğunu ifade eder. Maveraünnehir'deki yas törenlerinde Siyavuş'un ölümü odak noktasıdır. Her yeni yılda güneşin doğumu ile Buhara'da Siyavuş'un anısına

bir horoz kurban edilmekte, onun trajik ölümü üzerine ağıtlar okunmaktadır. İranlılar güneş yılının ilk ayı Ferverdin'de benzer törenler düzenlemiştir. Eski mitologyada da olduğu gibi bu, yaşamın yeniden doğuşu için kutsal bir kişinin kurban edilmesi örneğine uyar. Siyavuş her yıl ölüp dirilen Tanrı Temmuz'a büyük benzerlik gösterir. Ayrıca pek çok öge de Adonis, Siyavuş ve Hüseyin arasındaki ilişkileri göstermektedir. Örneğin Fenikeli Adonis'in akan kanı bir çiçeğin doğmasına yol açmıştır. *Şehnâme*'de Siyavuş'un başı gövdesinden koparılınca akan kandan bir çiçek bittiği yazılıdır. Şii inancına göre Kerbela'da savaş meydanı aynı gün ya da ertesi gün bir çiçek tarlasına dönüşmüştür (And, 2007: 25-26, 40).

Ele alınan ileti örneklerinde Peygamber torunlarının katledilişleri ile ilgili kehanetler, anlatı düzleminde Thompson'ın *Motif-Index of Folk-Literature* adlı çalışmasındaki şu motifleri (1957: 46-55) örnekler niteliktedir:

M300-M399. Kehanetler.

M340. Makûs kehanetler.

M341. Kehanette bulunulan ölüm.

M341.1. Kehanet: belirli bir zamanda ölüm.

İçi kum dolu şişedeki kum, kan olduğunda Hüseyin şehit edilecektir. (*Hil'at-Nâme* ve diğer çeşitlemeler)

Hüseyin, Muharrem ayında şehit edilecektir. (*Hil'at-Nâme* ve diğer çeşitlemeler)

M341.2. Kehanet: belirli bir araçla ölüm.

Hasan, zehirlenerek şehit edilecektir. (*Hil'at-Nâme* ve diğer çeşitlemeler)

Hüseyin, başı kesilerek şehit edilecektir. (*Hil'at-Nâme* ve diğer çeşitlemeler)

3. Sonuç

Kerbela olayına dayalı literatür; kabul edilen tarihî gerçekliğin, kültürel üretim ve geleneksel icra bağlamlarında folklorik bir olguya dönüşmesiyle ortaya çıkarılmıştır, denilebilir. Bu literatürde söz konusu gerçeklik değişik söylence örnekleriyle zenginleştirilmiştir. Olayın gerçekleştiği kabul edilen Muharrem ayında yoğunlaşan törenler ilgili süreci destekler niteliktedir. Muharrem ayına mahsus matem törenleri yanında on gün boyunca okunması için onar meclis şeklinde düzenlenen *Maktel-i Hüseyin* konulu eserlerde Peygamber torunlarının katledilişlerine dair birtakım açıklayıcı bilgiler verilmektedir. Geleneksel tarih anlayışına bağlı kaynaklarda da görülen bu açıklamalar taziye gösterilerinin vazgeçilmez konuları arasındadır.

Bu açıklamaların temelinde Peygamber torunlarının maruz kaldığı zalimce kıyımların her şeyden önce Hazreti Muhammed'e yapılan büyük bir saygısızlık olduğu düşüncesi yatmaktadır. Özellikle Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin susuz

bırakılmak suretiyle feci biçimde katledilmesi Müslümanların ortak bilincinde izaha muhtaç bir konu olagelmıştır. Yezid ve avanesinin sonsuza dek lanetlenmesi yeterli olmamış, bu feci olay belirli gerekçelerle açıklanmaya çalışılmıştır. Hz. Hasan ve Hüseyin'in kaçınılmaz sonlarının çeşitli nedenlere bağlanarak açıklama yoluna gidilmesi, bu bağlamda kamu vicdanını rahatlatma amacına yönelik bir tepki olarak da düşünülebilir.

Kehanet iletilerinde Hz. Hüseyin'in ölümü ile ilgili açıklayıcı bilgiler sunulurken ağabeyi Hasan'ın ölümü göz ardı edilmemiştir. Anlatılarda Cebrail'in cennetten getirdiği elbiseler, meyveler ya da Miraç gecesi Peygamber'e gösterilen köşkler eşliğinde Hz. Hasan ve Hüseyin'in öldürüleceğine dair kehanetler bildirilmektedir. Hz. Hasan'ın zehirlenerek öldürülmesini sarı ya da yeşil renkler simgelemiş olup Hz. Hüseyin'in başının kesilerek öldürülmesini ise kırmızı renk simgelemiştir. Kimi ileti çeşitlemelerinde yas nişanı olarak kara renginden bahsedildiği de görülmektedir.

Cebrail'in Hz. Muhammed'e torunlarının öldürüleceğine dair bildirdiği iletiler her ne kadar tarihî gerçeklikten uzak olsa da anlatı düzleminde oldukça ilgi çekici ve anlamlıdır. Cennetten getirilen nesnelere yardımcıyla bildirilen iletilerde mutlak yazgının, değişik nedenlerle de olsa, kutsalla ilişkisi vurgulanmaya çalışılmıştır. Anlatı düzleminde kehanet motifini örnekleyen bu iletilerde değişik nedenlere bağlanan İmamların ölümüne dair açıklayıcı bilgiler, aynı zamanda dinî öğütleri güçlendirme amacına da hizmet etmektedir. Müslümanların matem motivasyonlarını diri tutma, Hz. Muhammed ve ehlibeyte bağlılıklarını güçlendirme gibi işlevleri olan bu tür anlatı ve icraların içerik bağlamında bazı arkaik kaynaklara dayandığı düşünülebilir. Cebrail'in cennetten getirdiği birtakım nesnelere eşliğinde bildirdiği kehanetlerde kendilerini insanlığın kurtuluşu uğrunda kurban eden İmamların kutsal ölüm iletilerini okumak mümkündür.

Rivayet kaynakları bağlamında Arap sözlü geleneklerine ve kimi erken dönem İslam tarihi kaynaklarına dayandırılan "Cebrail'in cennetten nesne/hediye getirmesi" motifi söz konusu kehanet çeşitlemelerinin temel çatısını oluştursa da "İmamların kurban edilmesi" motifi kaynağını eski Yakın Doğu ve İran ananesinden almıştır. Türk edebiyatında daha çok Fuzûlî'nin *Hadikatü's-Sü'eda*'sına dayalı olarak üretilen kehanet çeşitlemelerinde takdim edilen "İmam" tipinin yapısal olarak eski İran'ın kültürel kahramanlarıyla benzerlikleri göz önüne alındığında *Ravzatü's-Şühedâ*'nın *Maktel* literatürü ve taziye gelenekleri üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılabilir.

Sonnotlar

¹ Bu çatışmalarla ilgili ayrıntılı bilgi için şu maddeye bk. (Avcı, 2002).

² Başlığın kütüphane kaydındaki biçimi verilmiştir.

³ 10. yüzyılda yaşayan ve ilk sufilere olan Şibli, Türk asıllı bir ailenin çocuğudur (Gürer, 2010: 125).

⁴ Hemen belirtmek gerekir ki rivayete dayalı geleneksel tarih anlayışıyla üretilmiş bu eserlerde tarihin gerçekliğinin çoğu zaman anlatı mantığına uyarlanması söz konusudur. Her ne kadar tarih bağlamı içerisinde yer alsın da bu eserlerdeki çoğu rivayetin anlatı düzleminde değerlendirilmesi mümkündür.

⁵ Şeyma Güngör, Kербela olayının başlıca üç aşamadan geçerek edebi-tarihî nitelikli eserlerde yer aldığını

belirtir. Bu aşamalar; “tarihî olayın cereyan etmesi, vakayla ilgili menkıbelerin teşekkülü ve bu tarihî-menkıbevi malzemenin edebî eserlerde yer alması” şeklinde ifade edilmiştir (2008: 786). Olayın tarihselliği konusunda tam bir görüş birliği olmadığı ve kimi araştırmacıların bu konuda ihtiyatlı olduğu da zaman zaman görülmektedir. “Çünkü bu olayın gerçekten yaşanıp yaşanmadığı, yaşandıysa hangi tarihte yaşandığı konusunda bilim adamlarını ihtiyatlı olmaya iten nedenler var. Bir kere Kerbela olayını nedense olayın olduğu yıllarda kaleme alan olmamış. Ne Arap, ne Bizans, ne Sasanî, ne Süryani kaynaklarında Kerbela olayı yok günü gününe. Araştırmacılara göre Kerbela olayı ister gerçekten yaşanmış olsun isterse mitolojik bir anlatı olsun, içerdiği unsurlar ve tarih boyunca ele alınış biçimi itibarıyla, Max Black’ın “kavramsal arketip” veya Victor Turner ve Stephen Turner’ın “kök metafor” kavramlarına dört dörtlük uyuyor. Bunlardan “arketip”, kelime anlamıyla kalıp, şablon, ilktip anlamına geliyor. İnsanlar uzun dönemlerboyuncakarııştıkları benzer olayları bir süre sonra belli davranış kalıplarına, belli şablonlara oturtmuş ve bunları kuşaktan kuşağa aktarmışlardır.” diyen Ayşe Hür, devamında kendi tezini şöyle ifade ediyor: “Bana göre de Kerbela’nın kök metafor ya da kavramsal arketip olması gayet mümkündür. Çünkü İslam geleneğine göre değişik yıllarda olmak kaydıyla Muharrem’in 10. günü (yani Aşura gününde) sadece Kerbela Olayı değil onlarca başka önemli olay da yaşanmış. Bunları saymakla bitmez ama bir kaç örnek vereyim: Adem’le Havva’nın Cennet’ten kovulması, Nuh’un gemisinin Tufan’dan kurtulması, Yunus’un balığın karından çıkması, İbrahim’in Nemrut’un hazırlattığı ateşte yanmaması, İdris’in diri olarak göğe çıkarılması, Yakup’un oğlu Yusuf’a kavuşması, Eyüp’ün hastalıktan kurtulması, Yakup’un gözlerinin açılması, Süleyman’ın tahta çıkması, İbrahim’in oğlu İsmail’in doğması ve daha nice olay güya hep Aşura gününde olmuş” (Hür, 2014). Bu bağlamda, *Makel-i Hüseyin*’lerde tarih ve efsanenin, anlatının kendine özgü mantığıyla katıştırıldığını özellikle vurgulamak gerekir. Zira söz konusu eserlerin anlatı kahramanları hem tarihî birer kişiliktir hem de belli toplulukların ortak inanç ve bilinç dünyasında olumlu (*Hz. Hüseyin gibi*) ya da olumsuz (*Yezid gibi*) anlam karşılıkları taşıyan karakterlerdir.

⁶ Oldukça yaygın olan bu çeşitleme taziye repertuarında da yer almaktadır (bk. And, 2007: 167).

⁷ Bk. *Hzâ Kitâb-ı Hüseyinî'l-Şehid-i Kerbelâ*. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib koleksiyonu I – 441/1.

⁸ Dihye b. Halife.

⁹ İmam Hasan ve Hüseyin.

¹⁰ Başka çeşitlemelerde armut olarak sunulur (bk. Muhaddisî, 2012: 148-149).

¹¹ *Hadikatü's-Sü'eda*'da nakledilen bu rivayet çeşitlemesi Bekâî'nin *Kitâb-ı Kerbelâ*'sında manzum olarak işlenmiştir (bk. Türkoğlu, 2012: 142-143).

¹² *Kitâb-ı Hüseyinî'l-Şehid-i Kerbelâ*'da Cebrail sadece nar getirip Hüseyin'e vermiştir (bk. 5a).

¹³ Âdem ile Havva'nın cennette tattıklarına ve bu nedenle cezalandırılıp cennetten kovularak yeryüzüne indirilmelerine neden olan ağacın (*Kur'an: 7/19-25*) elma ağacı olduğuna dair halk arasında oldukça yaygın bir görüş vardır. *Tevrat*'ın İbraniceden Latinceye yapılan bir çevirisinden kaynaklanan bir inanışa göre Âdem ile Havva'nın cennette yediği yasak meyve, yine elmadır (Aydar 2006: 104). Hz. Hüseyin'in şehadetine dair kehanetler ve başkaca rivayetlerde elmanın ölümlü olgusu ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Daşdemir, 2015b).

¹⁴ Hüseyin'in boynundaki nişan *Kitâb-ı Hüseyinî'l-Şehid-i Kerbelâ*'da kayıtlıdır (bk. 5a).

¹⁵ Hz. Muhammed'in amcası Hz. Abbas'ın eşi.

¹⁶ Bir rivayete göre Cebrail, Hz. Hasan ve Hüseyin'in öldürülme biçimlerini kendisine bildirdikten sonra hüzünlü Hz. Muhammed, kimlerin bu zalimliği yapacağını sorar. Ümmetinden vefasız kimselerin bu zulmü işleyeceklerini duyan Hz. Muhammed çok üzülür. Bu sırada peygamber kıssalarından en güzel olan *Yusuf Suresi*'nin indirilmesiyle Hz. Muhammed teselli bulur (Eğri, 2014: 78).

¹⁷ İmam Hasan ve Hüseyin.

Kaynaklar

And, Metin. (2007). *Ritüelden Drama (Kerbela-Muharrem-Ta'ziye)*. 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Avcı, Casim. (2002). “Kureş (Benî Kureş)”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 442-444.

Aydar, Hidayet. (2006). “Adem'in Meyvesi”. *Meyve Kitabı*. Ed. Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 83-104.

Bayat, Fuzuli. (2021). “Folklorlaşan Hz. Hüseyin ve Kerbela Olayı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 97, 67-82.

- Daşdemir, Özkan. (2015a). *Maktel-i Hüseyin*. Erzurum: Fenomen Yayınevi.
- . (2015b). “Alevi-Bektaşî Geleneğinde Elma”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37, 83-97.
- Eğri, Osman. (2014). “On İki İmâmdan Bir Sultân Evlâd-ı Rasûl İmâm Hasan”. *Çeşitli Yönleriyle Hz. Hasan*. Ed. Alim Yıldız. Sivas: Asitan Yayıncılık, 73-88.
- Esir, Hasan Ali. (2010). “Anadolu Sahası Mesnevilerinde Kerbela Vakası”. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Edebiyat)* II. Ed. Alim Yıldız. Sivas: Asitan Yayıncılık, 95-106.
- Güngör, Şeyma [haz.]. (1987). *Hadikatü's-Sü'eda (Fuzulî)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- . (2008). “Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere [Kerbela Olayı ve Hadikatü's-Süeda]”. 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi - Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri 1*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 769-788.
- Gürer, Dilaver. (2010). “Şibli, Ebû Bekir”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 125-126.
- Hür, Ayşe. (2014). “Kerbela Olayı: Gerçek mi Mitoloji mi?”. [<http://www.duzceyerelhaber.com/Ayse-HUR/29499-Kerbela-olayi-Gercek-mi-mitoloji-mi>] (26.12.2016)
- Köksal, M[ustafa] Âsım. (2008). *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası*. İstanbul: Karaca Yayınevi.
- Muhaddisî, Cevad. (2012). *Ferheng-i Aşura (A'dan Z'ye Kerbela Ansiklopedisi)*. Çev. Alparslan Gürel vd. İstanbul: Asr Yayınları.
- Özköse, Kadir. (2014). “İrfânî Geleneğe Hz. Hasan Algısı”. *Çeşitli Yönleriyle Hz. Hasan*. Ed. Alim Yıldız. Sivas: Asitan Yayıncılık, 65-72.
- Thompson, Stith. (1957). *Motif-Index of Folk-Literature - A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends* Volume 5. Bloomington: Indiana University Press.
- Türkoğlu, Serkan. (2012). “Bekâî, Kitâb-ı Kerbelâ (İnceleme-Tenkitli Metin)”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.